

УДК 811.111'42

КАТЕГОРІЯ ІНТИМІЗАЦІЇ: ТРАДИЦІЙНІ Й НОВІТНІ АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**Сирко І.М.**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті репрезентовано традиційні й новітні аспекти розуміння *інтимізації* як категорійної комунікативної ознаки мови. Запропоновано рівневу систематизацію засобів, спрямованих на виявлення інтимізованості мови і текстів різної жанрово-стильової належності. Акцентовано актуальність проблеми *інтимізації* для теорії лінгвостилістики, комунікації, прагмалінгвістики, лінгвоперсонології, дискурсології.

Ключові слова: інтимізація, дискурс, комунікація, лінгвістична парадигма, мовні засоби.

Постановка проблеми. Стійкість дослідницької уваги до лінгвістичного феномену *інтимізації*, засвідчене в працях останнього часу істотно урізноманітнення теоретико-практичних аспектів вивчення відповідної категорії пов'язане, з одного боку, з активною розбудовою наукових парадигм пізнання мови, а з другого – із розширенням залучуваного до аналізу кола дискурсів і текстів, для характеристики яких ця категорія постає однією з визначальних (як-от епістолярні та щоденникові тексти).

Акцентуючи увагу на поліпарадигмальності, інтегративності сучасного лінгвістичного знання, зміщенні центру дослідницьких інтересів від формально-структурних моделей стратифікації мовних одиниць і явищ до комунікативно-прагматичних, А. Корольова слушно наголошує, що «в новому тисячолітті активізація дослідницької думки до вивчення *інтимізації* пояснюється своєрідною експансією в інтеракціональний простір концепцій і методів когнітивної, структурно-семіотичної, аксіологічної та лінгвоаративної парадигм» [6, с. 9]. Розглядувана категорія актуальна також і для антропологічної, тексто- й дискурсоцентричної, комунікативно-прагматичної парадигм. Особливий її статус відзначаємо у сучасній теорії еґо-текстів, оскільки саме в цих текстах *інтимізація* спрямовується на репрезентацію внутрішнього Еґо у його діалозі з AlterEgo (Т. А. Космеда).

На нашу думку, акцентування категорійного статусу *інтимізації* саме у дискурсивному просторі еґо-текстів, окреслення й удосконалення опису механізмів і засобів її вербалізації в проєкції на теорію щоденниковознавства на сьогодні здійснене недостатньо і потребує поглиблення.

Аналіз досліджень і публікацій. Категорія *інтимізації* – стійкий і незмінно актуальний об'єкт мовознавчого вивчення. Увагу до мовних одиниць *інтимізації* засвідчено вже у працях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, О. Потєбня розглядає категорію *інтимізації* в аспекті функцій особових займенників [див.: 12], І. Франко, характеризуючи мову галичан, як на диференційну її ознаку вказує на «товариський» стиль спілкування, «повний ясности, скромности і простоти...» [див.: 15].

У лінгвістичний обіг термін *інтимізація* ввів у 40-х роках ХХ ст. Л. Булаховський. Згодом проблему засобів *інтимізації* мови розглядали у зв'язку з дослідженням категорій модальності, оцінки, відчуженості, адресатності, наративу (Р. Якобсон, І. Білодід, В. Виноградов, Д. Лихачов, М. Бахтін, Н. Арутюнова, Ю. Бельчиков, Т. Радзієвська, Т. Космеда, А. Палійчук, Н. Фурист та ін.).

Предметом спеціального розгляду феномен *інтимізації* став у працях А. Корольової, яка характеризує відповідне поняття в аспекті лінгвоаративного підходу до вивчення художньої інтеракції. Авторка слушно констатує складність

феномена *інтимізації*, його визначальність для багатьох типів дискурсів і у зв'язку з цим відзначає відсутність його системних досліджень у вітчизняній лінгвопоетичній традиції [6, с. 9]. Продовжуючи думку дослідниці, зацентруємо увагу на необхідності належного розпрацювання цього сегмента наукових знань у ширшому вимірі (не тільки у лінгвопоетичному), оскільки проблема *інтимізації* виразно проектується на сучасну поліфункціональну лінгвістичну парадигму загалом.

Евристичну цінність мають на сьогодні праці, у яких узагальнено досвід характеристики категорії *інтимізації*, зроблено спостереження за динамікою мовної свідомості адресата-читача в ракурсі теорії *інтимізації*, схарактеризовано сутність явища *інтимізації* в художній мові тощо (Л. Булаховський, І. Білодід, А. Корольова, Т. Радзівська, Т. Космеда, А. Палійчук). Водночас досі недостатньо висвітленими залишаються питання наукового статусу категорії *інтимізації* та специфіки її реалізації у текстах різних жанрів і стилів.

Мета статті – окреслити актуальні для сучасної лінгвістики традиційні й новітні аспекти інтерпретації категорії *інтимізації* у теорії лінгвістичної комунікації, прагмалінгвістики, лінгвоперсонології, дискурсології; здійснити систематизацію мовних засобів, спрямованих на виявлення інтимізованості мови і тексту.

Виклад основного матеріалу. Соціально-культурна значущість *інтимізації* як диференційно-категоріальної ознаки різних типів комунікації детермінує неусталеність щодо її кваліфікації та інтерпретації. Наприклад, про відсутність чіткої та одноставної категоризації терміна свідчить термінологічна скорельованість поняття інтимізації з низкою інших, між собою не пов'язаних понять, які репрезентують «різні аспекти спільного підходу до вивчення авторської розповідної манери в текстах» [6, с. 61-62]. З-поміж них: *комунікативні форми, комунікативний прийом, комунікативний спосіб* (Г. Почепцов), *засоби вираження особи* (Р. Якобсон), *інтимізуючий прийом спілкування* (Н. Бадаєва), *мовленнєві засоби партитуриності* (І. Білодід), *мовленнєві сигнали образу автора* (В. Виноградов, М. Брандер), *прихований ліризм* (Т. Булигіна), *прихована публіцистичність* (О. Швець), *авторська зверненість, адресованість* (Н. Арутюнова, В. Пестунова, О. Воробйова), *сигнали діалогічності* (Н. Сулименко), *художній діалог* (М. Бахтін), *суб'єктно-адресатні відносини* (Т. Радзівська), *інтимізуючий дискурс* (М. Фріман), *художній інтеракт* (Т. ван Дейк, Н. Болотнова, Ю. Кристева, Г. Балмер). Наведений перелік засвідчує різноспектність сприймання і трактування *інтимізації*, специфіки її реалізації залежно від жанрово-стильової належності тексту, від комунікативно-прагматичної мети висловлення, намірів автора, психоемоційних і соціально-статусних особливостей комунікантів тощо.

Актуальними й активно осмислюваними в контексті розуміння процесу *інтимізації* сьогодні є питання комунікативної компетенції, комунікативної поведінки, комунікативно-прагматичної норми процесу спілкування, причин її порушення тощо. Частково задекларована у працях А. Корольової [6, с. 124], ця ідея спорадично простежується у концепціях Ф. Бацевича [див.:

1; 2], хоч термін «інтимізація» при цьому й не використовується.

Широке й вузьке розуміння феномена інтимізації постулював Л. Булаховський. З одного боку, на думку вченого, *це лінгвістична категорія*, яка виявляє процес / намір за допомогою відповідних художніх засобів наблизити письменника до уявного читача, і, відповідно, читача до особистості самого письменника чи його героїв. Запрограмовану письменником інтимну тональність твору реалізують прагматично підпорядковані цій меті мовні засоби. Цей підхід до трактування категорії *інтимізації* А. Булаховський окреслює як *широкий*.

У *вузькому* розумінні Л. Булаховський трактує *інтимізацію* як *стилістичний прийом* для репрезентації інтимної тональності висловлювання.

На цій позиції вченого акцентує увагу А. Корольова, підкреслюючи: *інтимізація* художньо-мовлення набуває у його працях стилістичної спрямованості, пов'язаної з вибором мовних засобів виключно «для створення специфічних емоційно-експресивних відтінків розповіді» [6, с. 61]. Водночас варто наголосити, що сьогодні існує також більш розширене трактування, яке, маючи в своїй основі позицію Л. Булаховського, враховує, крім стилістичних, засоби іншої природи, що не обов'язково пов'язані зі стилістичними настановами. Тобто дослідники наголошують також на функціонально-семантичній природі категорії *інтимізації*, що омовлюється засобами різних мовних рівнів (фонетичного, лексико-фразеологічного, граматичного тощо).

Узагальнивши напрацювання учених, до засобів репрезентації категорії *інтимізації* як функціонально-семантичної, комунікативно-прагматичної категорії, що репрезентує інформацію, передає інтенції, які зближують комунікантів, моделюючи тональність близькості (інтимності), поваги, пошани, приязні, любові, симпатії, зарховуємо засоби таких рівнів:

– фонетико-синтаксичного, насамперед це інтимні та інтимізувальні інтонації [9, с. 129]. Явища *інтимізації* мови на інтонаційно-синтаксичному рівні (через інтимізуючі інтонації, коли жива розмовна мова насичена риторичними питаннями, окличними реченнями, питально-відповідними побудовами, вжитими не в прямому мовленні) описано у праці І. Білодіда [див.: 3];

– лексико-фразеологічні засоби – а) власні назви (насамперед відповідні типи антропонімів), б) інтимно-експресивні номінації (*серце, душа, любов, ніжність* тощо), в) назви осіб за родинними стосунками у прямому й переносному значенні (*матінка, матуся, синочок, братик, дідусь*), г) пестлива, поетична лексика (*серденько, голубонька*), ґ) фамільярна лексика (*друзяка*), д) діалектні слова, що викликають відчуття близькості в носіїв мови через актуалізацію значення «свій» (*матка, нянько, нанашка*), е) евфемізована лексика (*нерозумний*) та ін. На цьому рівні виявленість інтимності мовлення, дискурсу є виразнішою, коли лексичні номінації поєднуються із займенниками, оскільки саме вони «створюють ілюзію безпосереднього спілкування, таким чином сприяючи *інтимізації* наративу» [11, с. 85];

– словотвірні засоби, головним чином суфікси зменшено-пестливого значення. Щодо них О. По-

тебня наголошував: що в українській мові маємо не тільки іменникові та прикметникові, а й дієслівні та прислівникові зменшено-пестливі форми, як-от *спатоньки, істоньки, солодесенько* [12, с. 71];

– граматичні засоби (морфологічні та синтаксичні) – насамперед займенники, частки, вигуки, модальні слова, дієслівні особові форми, слова категорії стану; категорія числа (наприклад, множинна пошання, множина «возвеличення, ідеалізації одиничного предмета») і особи; риторичні речення тощо (див. праці Т. Космеда [7; 8], А. Палійчук [11], І. Сирко [13], О. Халіман [16] та ін.).

З огляду на параметри комунікації, прагмалінгвістики моделюванню *інтимізації* сприяють і форми непрямой комунікації (І. Сусов [14], Ф. Бацевич [1; 2]). Як відомо, непрямі мовленнєві акти – це такі, в яких іллокутивна сила не збігається з мовним значенням, тобто висловлювання, що за формальними ознаками є одиницею одного прагматичного типу, може набувати іллокутивної сили висловлювань іншого типу, напр. замість *Я не знаю!* – *Чи я знаю...*

Інтимізація висловлення, мови комунікантів – це також частковий аспект теорії лінгвоперсонології. Адже диференційною ознакою мовної особистості (надто нестандартної чи елітарної мовної особистості) може слугувати тип використовуваних для встановлення комунікативного контакту засобів *інтимізації* спілкування, а також комунікативно-ситуативна доречність використання цих засобів.

Новітній погляд на систему засобів вербалізації категорії *інтимізації* репрезентує зарахування до них *дискурсивних* слів. Праці, які концепційно розвивають сучасну дискурсцентричну парадигму, постулюють, що саме дискурсивні

слова чи слова-зв'язки моделюють дискурсивну прагматику (Ф. Бацевич, Т. Космеда, А. Палійчук). До таких слів зараховують займенники, числівники, прислівники, частки, вигуки. Стилістично маркованими вони стають тоді, коли виражають різні модальні смисли, емоції, прагматику, зокрема слугують також і для вербалізації категорії *інтимізації*.

Висновки. Показове для сучасної української лінгвістики істотне урізноманітнення теоретико-практичних аспектів вивчення явища *інтимізації* і засобів її виявлення у мові і в тексті мотивоване і розвитком нових парадигм пізнання мови, й активним входженням у науковий обіг текстів із комунікативно-стильових сфер, які донедавна були периферійними об'єктами лінгвістичного вивчення, але для характеристики яких ознака інтимізованості викладу є однією з визначальних.

Пов'язаний із поліпарадигмальністю, інтегративністю сучасного лінгвістичного знання синкретичний підхід до розуміння *інтимізації* передбачає скоординоване врахування традиційних (насамперед лінгвостилістичного) та новітніх (в контексті теорії комунікації, прагмалінгвістики, лінгвоперсонології, дискурсології) аспектів її інтерпретації.

Перспектива дослідження. Перспективу окресленого напряму мовознавчих студій вбачаємо у простеженні специфіки текстового втілення *інтимізації* та засобів її вербалізації залежно від культурної, історичної, соціальної, гендерної належності автора/читача. Цікавим видається встановлення й порівняльний аналіз шляхів реалізації *інтимізації* в різних жанрах художнього дискурсу, а також науковому, публіцистичному, епістолярному типах дискурсу.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 281 с.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич. – Львів: ПАІС, 2010. – 336 с.
3. Білодід І. К. Мова і стиль роману «Вершники» Ю. Яновського / І. К. Білодід // Белодед И. К. Избранные труды: в 3 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 3. – С. 110-197.
4. Булаховський Л. А. Мовні засоби *інтимізації* в поезії Тараса Шевченка / Л. А. Булаховський // Булаховський Л. А. Вибр. пр. в 5 т. / редкол.: І. К. Білодід (гол.), Ю. Л. Булаховська, Т. Б. Лукінова та ін. – Київ: Наукова думка, 1977. – Т. 2: Українська мова. – С. 571-593.
5. Загнітко А. Словник часток: матеріали і статті: науково-навчальне видання / А. Загнітко, А. Каратаєва. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 382 с.
6. Корольова А. В. Лінгвопоетичний і наративний коди *інтимізації* в художньому тексті (на матеріалі української та російської прози другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть): дис. ... докт. філол. наук / А. В. Корольова. – Київ, 2003. – 448 с.
7. Космеда Т. А. Позитивна тональність комунікації як чинник взаєморозуміння: роль дискурсивних слів / Т. А. Космеда // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Харків: Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. – Вип. 32. – С. 216-222.
8. Космеда Т. А. Прагматика займенника: традиція і сучасний дискурс українців / Т. А. Космеда, О. В. Халіман // Наукові записки ЛНУ. Серія Філологічні науки: зб. наук. праць. – Луганськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – Вип. ІХ. – С. 40-45.
9. Литературный энциклопедический словарь / под общ. ред. В. М. Кожевниковой и П. А. Николаевой. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 752 с.
10. Объяснительный словарь русского языка: Структурные слова: предлоги, союзы, частицы, междометия, вводные слова, местоимения, числительные, связочные глаголы / [под ред. В. В. Морковкина]. – М.: ООО «Издательство «Астрель»: ООО «Издательство «АСТ», 2002. – 432 с.
11. Палійчук А. Л. Наративний код *інтимізації* (на матеріалі англійського художнього дискурсу): дис. ... канд. філол. наук / А. Л. Палійчук. – Харків, 2011. – 253 с.
12. Потєбня А. А. Значення множественного числа в русском языке / А. А. Потєбня. – Воронеж, 1888. – 76 с.
13. Сирко І. М. Особові займенники як засоби *інтимізації* щоденникового тексту (на матеріалі української та англійської лінгвокультури) / І. М. Сирко // Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації: зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (12 жовтня 2015). – Острог, НУ «Острозька академія». – С. 111-119.
14. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2009. – 272 с.

15. Франко І. «Bel parlar gentil» / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50 т. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 37. – С. 5-20.
16. Халіман О. В. Морфологічні засоби вираження категорії оцінки в сучасній українській мові: рід і число: автореф. дис., ... канд. філол. наук / О. В. Халіман. – Харків, 2011. – 24 с.

Сырко И.М.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

КАТЕГОРИЯ ИНТИМИЗАЦИИ: ТРАДИЦИОННЫЕ И НОВЕЙШИЕ АСПЕКТЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Аннотация

В статье представлены традиционные и новейшие аспекты понимания *интимизации* как категориального коммуникативного признака языка. Предложено уровневую систематизацию средств, направленных на выявление интимизированности языка и текстов различной жанрово-стилевой относимости. Акцентировано актуальность проблемы *интимизации* для теории лингвостилистики, лингвоперсонологии, прагмалингвистики, коммуникации, дискурсологии.

Ключевые слова: интимизация, дискурс, коммуникация, лингвистическая парадигма, языковые средства.

Syrko I.M.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

CATEGORY OF INTIMIZATION: TRADITIONAL AND MODERN ASPECTS OF INTERPRETATION

Summary

In the article the traditional and modern aspects of understanding *intimization* as a categorial communicative feature of the language have been outlined. The leveled systematization of means which identify *intimization* of the language and the texts of different genres and styles has been presented. The actuality of the problem of *intimization* for the theory of linguostylistics, communication, linguopersonology, discourse studies has been accentuated.

Keywords: intimization, discourse, communication, linguistic paradigm language means.